

פרשת ויצא

הרב אמנון בזק

סולם יעקב

א. אם יהיה...

הבטחת ה'	התנאי של יעקב
וְהָיָה אֲנֹכִי עֹמֵד	אִם יְהִיָּה אֶ-לֵהִים עֹמְדִי
וְשִׁמְרֵתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ	וְשִׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ
וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת	וְשִׁבַּתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי

פרשתנו פותחת בחלום יעקב בבית אל (בראשית כ"ח), שבו ראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. בחלקו העיקרי של החלום מופיע הקב"ה ומבטיח ליעקב שלוש הבטחות:

1. הבטחת הארץ: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנַנֶּנָּה וּלְזֶרְעֶךָ" (פס' יג).¹

2. הבטחת ריבוי הזרע: "וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה וְצָפֹנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכְוּ בְּךָ כָּל מְשִׁפְחֹת הָאֲדָמָה וּבְזֶרְעֶךָ" (פס' יד).

3. ההבטחה להיות עם יעקב בכל דרכו, עד שובו לארץ ישראל: "וְהָיָה אֲנֹכִי עֹמֵד וְשִׁמְרֵתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ" (פס' טו).

דומה שההבטחה האחרונה היא החשובה ביותר, שהרי את שתי ההבטחות הקודמות כבר קיבל יעקב לא מכבר מפי אביו, כמסופר כמה פסוקים קודם לכן:

(ג) וְאֶל-שְׁדֵי יַבְרֵךְ אֶתְּךָ וְיַבְרֵךְ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: (ד) וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרַפְת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אֶתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אָרֶץ מְגַרִּיךָ אֲשֶׁר נָתַן אֶ-לֵהִים לְאַבְרָהָם:

ואכן, כשיעקב מתעורר מחלומו, מתברר שגם בעיניו הבטחה זו היא המיוחדת ביותר. יעקב נודר נדר, שמשמע ממנו כי אין הוא סמוך ובטוח שהבטחה זו אכן תתקיים:

(כ) וַיֵּדַר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יְהִיָּה אֶ-לֵהִים עֹמְדִי וְשִׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ: (כא) וְשִׁבַּתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים: (כב) וְהָאֲבֹן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצְבֵּה יְהִיָּה בֵּית אֶ-לֵהִים וְכָל אֲשֶׁר תֵּתֵן לִי עֲשֶׂה אֲעֲשֶׂנּוּ לְךָ:

יש כאן משפט ארוך, ונחלקו המפרשים היכן מסתיים התנאי ומתחיל הנדר. אין ספק שפס' כ וחלקו הראשון של פס' כא הם מן התנאי, שהרי הם עומדים כנגד הבטחתו של הקב"ה בחלום, כמודגם בטבלה:

השאלה היא מה תפקידו של החלק הבא במשפט – "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים". רש"י סבור שאף הוא מן התנאי. אמנם עניין זה לא נזכר בפירוש בהבטחת ה' בחלום, אך הוא רמוז, לפי רש"י, במילים "עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ" – המוסבות לדעתו על הבטחת ה' לאברהם "וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ" (י"ז, ה).² הנדר עצמו מתחיל, לדעת רש"י, בפס' כב: אם יתקיימו כל ההבטחות הללו, ייתן יעקב את שלו – את האבן אשר שם מצבה יעשה בית א-לוהים, ויעשר לה' את כל מה שייתן לו.

הרמב"ן, לעומת זאת, סבור כי המילים "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים" הן תחילתו של הנדר, וכוונת יעקב לא לעצם היות ה' לו לאלוהים (שאינה מותנית בדבר), כי אם להתחייבות לעבוד את ה' במקום זה: "וּעֲנִינּוּ: אם אשוב אל בית אבי, אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית א-לוהים ושם אוציא את המעשר".

לעת עתה לא נכריע בין הפירושים, אלא נבקש לעמוד על תמיהה אחרת: למה נדרש יעקב לנדר כל עיקר? איזה יסוד היה לו לפקפק בקיומה של הבטחת ה'? מדוע ראה צורך לנדר, כדי לחזק את ביטחונו בקיום ההבטחה?

ב. נחלת ה'

דומה כי מה שהטריד את יעקב היה שליחתו לחוץ לארץ, בניגוד גמור לאביו. בפרשת תולדות עמדנו על הקשר המיוחד שהיה ליצחק עם ארץ ישראל, המתבטא בהבטחת ה' לו "גֹּיִר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵהִיָּה עִמָּךָ וְאַבְרָכְךָ" (כ"ו, א). מברכה זו משמע שהקב"ה נמצא עם האדם בארץ ישראל דווקא,

2 לשון רש"י בפירושו לפס' טו: "דִּבַּרְתִּי לְךָ – לצרכך ועליך; מה שהבטחתי לאברהם על זרעו – לך הבטחתי, ולא לעשר". ובפירושו לפסוק הנידון (פס' כא) כתב: "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים – שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרעי, כמו שנאמר (בפס' טו) 'אשר דברתי לך'. והבטחה זו הבטיח לאברהם, שנאמר 'להיות לך לאלוהים ולזרעך אחריו'".

1 הציטוטים בעיון זה הם מבראשית כ"ח, אלא אם כן צוין אחרת.

מבטיח ליעקב שיהיה עמו תמיד, גם בחוץ לארץ, עד שיתקיימו בו כל ההבטחות האחרות.

ואכן, נדרו של יעקב מוסב אך ורק על חלק זה בהבטחת ה', ולא על ירושת הארץ: "אם יִהְיֶה אֶל־הַיָּמִים עִמָּדִי וְשָׁמְרֵנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ... וְשָׁבְתִי בְּשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים".

מכל האמור נראית יותר דרכו של רש"י, שגם המילים "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים" הן מן התנאי, אלא שכונתן הפשוטה היא: אם אכן ימשיך ה' להיות עמי לאורך כל הדרך, עד השיבה מחוץ לארץ. יעקב, שעדיין מהסס אם הבטחה זו – שלכאורה מנוגדת לגמרי לחינוך שקיבל מבית אבא ומבית סבא על מעלתה של ארץ ישראל – נודר אפוא נדר, כדי לחזק את ההבטחה שהקב"ה יהיה עמו גם בחוזה לארץ.

ג. עלים וְיָרְדִים בּו

כיצד קשור מסר זה למראה הסולם והמלאכים?

על מנת להסביר זאת, נעמוד על הזיקה המעניינת שבין פרשת הסולם ופרשת מגדל בבל.⁵ בראש ובראשונה יש לציין שהמילים "סֶלֶם מִצֵּב אֲרָצָה וְרֵאשׁוּ מִגִּיעַ הַשְּׂמִימָה" (כ"ח, יב), מזכירות מאוד את מה שנאמר על המגדל – "וְרֵאשׁוּ בַשְּׂמַיִם" (י"א, ד) – ואלו שני המבנים היחידים במקרא שנאמר עליהם ביטוי זה. מצד שני, יש גם כמה הקבלות ניגודיות בין הפרשות:

1. בבקעה בארץ שנער לא נמצאו אבנים כלל, ואת מקומן תפסו לבנים: "וְתָהִי לָהֶם הַלְּבָנָה לְאֶבֶן" (י"א, ג). בית אל, לעומת זאת, משופעת באבנים: "וַיִּקַּח מֵאֶבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאשֵׁתִיר" (כ"ח, יא).
2. למפגש בין הקב"ה והאנושות במגדל בבל יש כיוון אחד: "וַיֵּרַד ה' לְרִאֵת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם" (י"א, ה), ואילו בסולם שראה יעקב בחלומו יש תנועה דו-סטריית: "וְהִנֵּה מַלְאָכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיָרְדִים בּו" (כ"ח, יב).
3. בוני המגדל נוסעים ממזרח למערב – "וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בְקִעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר" (י"א, ב); ואילו יעקב הולך ממערב למזרח – "וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֲרָצָה בְּנֵי קְדָם" (כ"ט, א).

דומה שהקבלה ניגודית זו באה ללמד על המסר המרכזי של מראה הסולם. פרשת מגדל בבל עסקה בפחד של בני האדם מעזיבת מקומם, פחד שעמד בניגוד לרצון הקב"ה. בוני המגדל ביקשו להישאר במקום אחד, "פֶּן נִפּוֹץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" (י"א, ד), והקב"ה עשה הפך רצונם: "וַיִּפּוֹץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבָל כִּי שָׁם בָּלַל ה' שִׁפְתַי כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְצִיעַ ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ" (שם, ח-ט). ואכן, מראה הסולם מסמל את ההפך הגמור מרעיון מגדל בבל: הוא בא להגיד שלפעמים אדם

וכפי התפיסה המובעת לכל אורך התורה, שארץ ישראל היא נחלת השכינה.

אמנם תפיסה זו עלולה להביא למסקנה שגויה – שהקב"ה נמצא רק בארץ ישראל. בעולם העתיק רווחה מאוד האמונה שהאל מוגבל לשטח מסוים. כך, למשל, אמרו אנשי ארם לאחר ההפסד לאחאב: "אֶל־הַיָּהוָה הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל כֵּן חִזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוּלַם נִלְחַם אִתֶּם בְּמִישׁוֹר אִם לֹא נַחֲזֵק מֵהֶם" (מ"א כ, ג). וכך נאמר על הנכרים שהגלה מלך אשור לארץ והוכו באריות: "וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר לֵאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וּתְשׁוּבָה בְּעִיר שְׁמֶרֶן לֹא יָדְעוּ אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח בָּם אֶת הָאֲרִיֹת וְהִנֵּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יָדְעִים אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ. וַיִּצְוּ מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֵאמֹר הֲלִיכּוּ שָׁמָּה אַחַד מֵהַלְהֻנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וַיִּלְכוּ וַיִּשְׁבּוּ שָׁם וַיִּרְם אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ" (מ"ב יז, כו-ז).

אמונה זו חדרה גם לעם ישראל, ולא פעם נתפסו אנשים המתגוררים בחוץ לארץ כמנותקים מה'. מתוך חשש זה בנו בני גד ובני ראובן את המזבח בעבר הירדן: "וְאִם לֹא מִדְּאֻגָּה מִדְּבַר עֲשִׂינוּ אֶת זֹאת לֵאמֹר מִחַר יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה לָּכֶם וְלָהּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּגְבַּל נָתַן ה' בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד אֶת הַיַּרְדֵּן אֵין לָכֶם חֵלֶק בַּה' וְהַשְּׁבִיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבַלְתִּי יָרָא אֶת ה'" (יהושע כ"ב, כד-כה); וכך עולה מדברי דוד לשאול "וְאִם בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי ה' כִּי גִרְשׁוּנֵי הַיּוֹם מֵהַסְּתַפַּח בְּנַחֲלַת ה' לֵאמֹר לֵךְ עִבֵד אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (ש"מ"א כ"ו, יט).³ אכן, יש מורכבות בהבנה שארץ ישראל היא נחלת שכינה, "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתָּה תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ" (דברים י"א, יב), ועם זאת, הקב"ה שולט בכל העולם כולו.⁴

מכל מקום, נראה שדבר זה הוא שהטריד את יעקב בצאתו לחוץ לארץ: האם באמת יהיה ה' עמו גם מחוץ לארץ שהבטיח לאברהם וליצחק? כלום תתקיים ברכת ה' ליצחק "גוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ" גם במי שאינו דר בארץ הזאת? לפיכך התגלה לו הקב"ה בחלום הסולם, בהתגלות זו הקב"ה חוזר על ברכות הזרע וירושת הארץ, אבל החידוש המרכזי בה הוא ההבטחה "וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וְשָׁמְרֵתִיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהַשְׁבֵּתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עֲשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ": הקב"ה

3 ביטוי נוסף לתפיסה זו ניתן לראות בטענת אנשי ירושלים כלפי גולי בבל המובאת בנבואת יחזקאל: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יְשֻׁבֵי יְרוּשָׁלַם רַחֲקוּ מֵעַל ה' לִנּוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה" (יחזקאל י"א, טו).

4 גם חז"ל עמדו על הבעייתיות שבעבודת ה' בחוץ לארץ. הנה למשל דברי הסוגיה המפורסמת במסכת כתובות (דף קי"ב, ב), המבוססים, בין השאר, על הפסוק הנוכח מספר שמואל א': "לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחוזה לארץ, ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו א-לוה, וכל הדר בחוזה לארץ דומה כמי שאין לו א-לוה, שנאמר: 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לא-להים' (ויקרא כ"ה, לח). וכל שאינו דר בארץ אין לו א-לוה!! אלא לומר לך: כל הדר בחוזה לארץ, כאילו עובד עבודת כוכבים. וכן בודד הוא אומר: 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים' – וכי מי אמר לו לדוד 'לך עבוד אלהים אחרים?' אלא לומר לך: כל הדר בחוזה לארץ – כאילו עובד עבודת כוכבים".

5 על הקבלה זו ראה י' זקוביץ, מקראות בארץ המראות, תל אביב 1995, עמ' 62-60.

למרות רצונו העז לפגוש את יוסף, בנו אהובו, ולמצוא פתרון לבעיית הרעב, עדיין לא היה יעקב אבינו מסוגל לצאת מן הארץ בלא הסכמה מפורשת של ה'. עדיין מקנן בלבם ספק: האם ברכת ה' שיהיה עמו עד שישבינו אל האדמה הזאת תקפה גם עתה, או שמא לא הייתה הבטחה זו אלא לשעתה?

ואכן, יעקב זוכה להתגלות ה', ובה ה' מניח את דעתו:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרָאת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִי. וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הֵא-לֹא-לֵהִי אָבִיךָ אֶל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִמָּה כִּי לְגוֹי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם. אֲנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עָלַי

(שם, ב-ד).

יעקב זוכה בשנית להבטחה שהקב"ה יהיה עמו גם מחוץ לארץ ישראל, וכשם שהיה עמו בתקופת השהות הזמנית בחרן, כך יוסיף להיות עמו גם בתקופת השהות הזמנית במצרים.

נדרש לצאת ממקומו, ושהדינמיות היא יסוד מהותי בחייו – שהרי אפילו המלאכים אינם עומדים במקום אחד. עם תחילת נדודיו, יעקב מקבל ברכה המקבילה לעונשם של דור הפלגה: "וְהָיָה זֶרְעֶךָ כַּעֲפָר הָאָרֶץ וּפְרָצְתָ יָמָה וּקְדָמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה וּבְזֶרְעֶךָ" (כ"ה, יד). כך ידע יעקב, שיציאה מן הבית והתפרסות לכל עבר היא חלק מהותי ממסלול חייו של האדם בעולם, והקב"ה ומלאכיו לוו אותו בכל אשר ילך.⁶

רעיון זה מתבטא גם בהקבלה אחרת בין הפרשות: ההקבלה בין השם בבל ובין הצירוף "שער השמים". אמנם נאמר בתורה שהעיר בבל נקראה כך "כִּי שָׁם בָּלַל ה' שְׁפַת כָּל הָאָרֶץ"; אך מסתבר שאין זה מקור השם, כי אם מדרש של שם שכבר קיים – שהרי לו זה היה מקור השם, היה ראוי יותר לקרוא לעיר 'בלל'. ואכן, ממקורות חיצוניים ידוע לנו שבבל היינו bāb-ili – 'שער האל'. אם כן, כנגד שער השמים המזויף של אנשי בבל, המבטא הסתגרות במקום אחד, מעמיד סיפורנו את שער השמים האמתי שבבית אל, המבטא דינמיות ויכולת לשנות מקום בשעת הצורך.

מכאן תובן באופן עמוק יותר המשמעות של דברי יעקב כשהתעורר מן החלום: "וַיִּיקֶן יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲנִי יְשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי" (פס' טז). בפשטות כוונתו: "שאלו ידעתי, לא ישנתי במקום קדוש כזה" (לשון רש"י). ברם, מסתבר שהדברים אמורים לא רק כלפי שגגה זו של יעקב, אלא גם כלפי הלקח הנלמד מפרשה זו: יעקב איננו יודע באמת היכן נמצא ה'; וכשם שהופתע למצאו "בְּמָקוֹם הַזֶּה", כן עתיד הוא להיודע שה' נמצא גם במקומות רבים אחרים שלא חשב עליהם.

ד. אפילוג

שנים רבות לאחר שובו לארץ ישראל, נדרש יעקב לעזבה בשנית. לאחר שתי שנות רעב הזמין אותו יוסף לרדת למצרים ולהיות סמוך על שולחנו, ויעקב החל לרדת. ואולם, בדרכו למצרים חנה יעקב בבאר שבע – גבולה הדרומי המוכר של ארץ ישראל:⁷ "וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שְׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק" (מ"ו, א). מדוע זבח יעקב זבחים בבאר שבע? ביאר רד"ק:

אמר כן לפי שיצחק אביו היה רצונו לרדת מצרים מפני הרעב, ואמר לו הא-ל: 'אל תרד מצרימה' (כ"ו, א). זבח הוא זבחים בבאר שבע, שהיא בארץ כנען, וקודם שיצא מן הארץ רצה לדעת רצון הא-ל, אם ימנעו כאשר מנע מאביו יצחק או לא, זבח זבחים כדי שתבא אליו רוח נבואה.

6 המדרש המפורסם (שמקורו בבראשית רבה פרשה סח) כי המלאכים העולים הם מלאכי ארץ ישראל, והמלאכים היורדים – מלאכי חוץ לארץ, עולה בקנה אחד עם רעיון זה: אמנם יש מלאכים מיוחדים לארץ ישראל, אך גם בחוץ לארץ יש מלאכים, המבטאים את נוכחות השכינה גם שם.

7 כמו בביטוי המוכר "מדן ועד באר שבע", המשמש במקומות רבים במקרא כתיאור קצר של גבולות הארץ.